

- Panhelova, N.Ye., Mazokha, D.S. (2008). Physical training of older preschool children in the process of classes with elements of tourism. *Humanitarian Bulletin of the Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after H. Skovoroda*. Pp. 98–100. [in Ukr.].
- Polishchuk, V.V. (2015). The influence of tourist and local history activities on the motor activity of older preschool children. *Young Scientist*, 2(17): 505–507. [in Ukr.].
- Plakhtii, P.D., Sushcheva, I.V., Riabtsev, S.P. (2015). The influence of loads of a health-improving tourist hike on the development of motor abilities of high school students. In V.I. Sypchenko (ed.), *Humanization of the Educational Process: Proceedings of the Scientific and Practical Conference «Valeological Culture of Personality as a Source of Health»* (special issue, pp. 72–77). Sloviansk: Publishing Center of SSPU. [in Ukr.].
- Cherniavskiy, M.V. (2009). Optimization of physical education of primary school students by means of recreation. *Pedagoqu of Physical Culture and Sports*, 11: 132–134. [in Ukr.].

SOLOVYOV Oleg

Ph.D in Pedagogy, Doctor Science of Psychology,
Professor at the Department of Human health and physical culture,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

ANTONOVA Olena

Ph.D in Biology, Associate Professor at the Department of human health and physical culture,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

SEVRYUK Mykola

Associate Professor at the Department of human health and physical culture,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

GORELYONKOVA Nadiya

physical education teacher at Kremenchuk gymnasium No. 12

**RECREATIONAL TOURISM AS A MEANS OF PROMOTING A HEALTHY LIFESTYLE
AND VALEOLOGICAL WORLDVIEW AMONG SCHOOLCHILDREN**

Summary. Introduction. The article examines tourism and physical recreation as effective means of counteracting hypodynamia and fostering a healthy lifestyle among schoolchildren. It is through tourism that we can best form in children the skills and abilities of a healthy lifestyle, spending useful leisure time and active recreation, hardening the body, preventing diseases, and relieving fatigue. Therefore, the problem of forming a healthy lifestyle and valeological worldview of senior schoolchildren through recreational tourism is relevant.

Purpose. Analysis and substantiation of theoretical and methodological aspects of the formation of healthy lifestyle skills and valeological worldview of students in grades 5–9 of Kremenchuk Gymnasium No. 12 through recreational tourism.

Methods. Analysis of literary sources, pedagogical observations, questionnaires, surveys.

Results. According to the survey data, it was found that only 30% of applicants from all grades 5–9 attend the club. Therefore, we conducted a survey on the reasons for the low attendance of the club. According to the results of the survey, it was found that for most children the reason is lack of time (55.7%), 22.9% of children cannot attend the club due to health reasons, and 21.4% attend other clubs. Indeed, the academic load has increased in recent

years. Subsequently, a survey of applicants was conducted regarding their awareness of the components of lifestyle that shape health. Most applicants ranked physical activity, leisure, and recreation in 1st and 2nd place, but due to lack of time, they do not have the opportunity to engage in recreational tourism.

Originality. It presents and analyzes data on students' participation in recreational tourism activities conducted within the Cossack-Knight Education Club «Dzhura», which aims to popularize health-oriented behaviors and strengthen children's physical well-being.

Conclusion. Survey results indicate that not all students are able to attend the club regularly due to time constraints. Nevertheless, the findings demonstrate that learners possess an understanding of the concept of a healthy lifestyle and the key factors that contribute to it. In further work, it is necessary to pay attention to the development of health and recreation programs that include tourism with the addition of physical exercises to increase physical activity.

Keywords: tourism; physical recreation; healthy lifestyle; valeological education; hypodynamia.

Одержано редакцією 05.11.2025
Прийнято до публікації 20.11.2025

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-4-229-235>

 <https://orcid.org/0000-0003-0852-686X>

БРАСЛАВСЬКА Оксана

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри географії та туризму,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького;
професорка кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці II
e-mail: braslaoksa@gmail.com

УДК 37.017.4:[338.48-6:908](045)

**ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ЗАСОБАМИ
КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

У статті висвітлено питання формування громадянської ідентичності в контексті сучасної трансформації освітнього середовища України.

Розглянуто краєзнавчо-туристичну діяльність як ефективний засіб виховання соціально активної, патріотично налаштованої особис-

тості, здатної до усвідомлення власної належності до національної спільноти.

Проаналізовано наукові підходи до трактування понять «громадянська ідентичність», «краєзнавча діяльність», «туристське виховання», «компетентнісний підхід».

Виокремлено ефективні форми краєзнавчо-туристичної діяльності в освітньому процесі: навчально-дослідницькі проекти, екскурсії, туристичні походи, робота в гуртках, співпраця з музеями, громадськими організаціями.

Обґрунтовано, що такі форми сприяють не лише поглибленню знань про рідний край, а й емоційно-ціннісному засвоєнню досвіду приналежності до національної спільноти.

Підкреслено, що громадянська ідентичність є складним і динамічним явищем, що формується під впливом освітніх практик, культурних чинників та особистісного досвіду здобувача освіти.

Визначено, що краєзнавчо-туристична діяльність створює сприятливі умови для поєднання когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів громадянської ідентичності.

Виявлено найефективніші форми туристсько-краєзнавчої роботи, серед яких: навчально-дослідницькі проекти, шкільні музеї, інтегровані уроки, краєзнавчі експедиції, туристичні змагання, участь у роботі гуртків.

Встановлено, що саме ці форми діяльності дають можливість здобувачам освіти краще засвоїти культурно-історичну спадщину рідного краю, сформувати стійку систему цінностей, навички соціальної взаємодії та громадянської активності. Особливу увагу приділено методичним засадам організації діяльності, а також чинникам, що впливають на її ефективність, зокрема рівню підготовки педагогічних кадрів, залученню місцевих ресурсів, підтримці з громади.

Зроблено висновок, що краєзнавчо-туристична діяльність, інтегрована в освітній процес, є важливим чинником формування громадянської ідентичності учнівської молоді. Перспективами подальших досліджень є розробка моделей системної взаємодії освітніх інституцій, батьківської спільноти та громадських організацій у сфері громадянського виховання.

Ключові слова: громадянська ідентичність; краєзнавчо-туристична діяльність; заклад освіти; виховання; шкільний туризм; освітнє середовище; здобувачі.

Постановка проблеми. У сучасних умовах суспільного розвитку України значно зростає роль освіти як інструменту формування національної самосвідомості та громадянської ідентичності молодого покоління. Зміни, що відбуваються в освітньому просторі, передбачають не лише трансформацію змісту та форм навчання, а й переорієнтацію на виховні завдання, спрямовані на формування активного, відповідального громадянина, здатного до патріотичних дій, збереження історичної пам'яті, шанобливого ставлення до культурної спадщини.

У цьому контексті особливого значення набуває краєзнавчо-туристична діяльність у закладах освіти, яка поєднує пізнавальну, виховну та практичну функції. Вона забезпечує не лише розвиток інтересу учнів до рідного краю, а й формує глибокий емо-

ційний зв'язок з національними цінностями, сприяє утвердженню патріотичної свідомості та активної громадянської позиції (Мельник, 2023).

Незважаючи на наявність теоретичних напрацювань, проблема впровадження краєзнавчо-туристичної роботи в системі загальної середньої освіти як цілісного педагогічного механізму формування громадянської ідентичності потребує подальшого вивчення. Зокрема, актуальним є пошук ефективних форм, методів та засобів організації такої діяльності з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти, регіонального компонента, освітніх інновацій.

Отже, дослідження можливостей краєзнавчо-туристичної діяльності як засобу формування громадянської ідентичності є надзвичайно актуальним, оскільки воно дозволяє не лише поглибити теоретичне розуміння цієї взаємозалежності, а й надати практичні орієнтири для освітньої практики.

Мета статті: проаналізувати та обґрунтувати роль краєзнавчо-туристичної діяльності в закладах освіти у формуванні громадянської ідентичності учнівської молоді, зокрема через залучення школярів до пізнання історико-культурного середовища, традицій, географічних особливостей рідного краю. Особливу увагу приділено розвитку ключових громадянських якостей, таких як патріотизм, соціальна активність, відповідальність, шанобливе ставлення до національної спадщини.

Методологічну основу дослідження становить системний підхід, що дозволяє розглядати краєзнавчо-туристичну діяльність як інтегрований компонент виховного процесу. Застосовано теоретичні методи: аналіз наукової літератури з педагогіки, психології, методики виховання для з'ясування сутності понять «громадянська ідентичність», «краєзнавство», «туризм»; синтез та узагальнення для визначення педагогічного потенціалу зазначених форм діяльності. Емпіричні методи включають спостереження, вивчення досвіду освітньої практики, аналіз програм гурткової роботи, кейс-стаді успішної реалізації туристсько-краєзнавчих ініціатив у середній школі.

Результати дослідження. Краєзнавчо-туристична діяльність у закладах освіти є дієвим засобом формування громадянської ідентичності, оскільки створює умови для глибокого особистісного залучення учнів до вивчення історії, культури, природи та соціального життя свого регіону. На відміну від формальних виховних заходів, краєзнавча та туристична практика забезпечує емоційне включення, розвиток почуття приналежності до національного простору

та активну взаємодію з локальним середовищем.

Аналіз стану реалізації краєзнавчо-туристичної діяльності у закладах освіти показав, що там, де така діяльність є системною та змістовно наповненою, рівень сформованості громадянської ідентичності значно вищий. Учні демонструють зацікавлення до історичних подій регіону, активно беруть участь у проектах, пов'язаних з культурною спадщиною, природоохоронною роботою, виявляють ініціативу у шкільних та громадських заходах (Поліщук, 2017).

Натомість у середніх школах, у яких краєзнавчо-туристична робота зведена до епізодичних заходів або відсутня взагалі, спостерігається нижчий рівень громадянської залученості учнів. Респонденти таких шкіл рідше ототожнюють себе з історико-культурним простором рідного краю, мають поверхневі уявлення про його значущі об'єкти, не беруть участі у діяльності, що формує національну самосвідомість (Толочко, 2023).

Залучення учнів до шкільного туризму, краєзнавчих гуртків, дослідницьких експедицій та екскурсій сприяє розвитку низки ключових якостей, притаманних громадянсько зрілій особистості: патріотизму, відповідальності, ініціативності, соціальної активності (Жаровська, 2022). Саме через досвід проживання та усвідомлення власного національного контексту через практичну діяльність формується внутрішня потреба діяти в інтересах громади та країни.

Отже, краєзнавчо-туристична діяльність у середній школі є не лише засобом пізнання рідного краю, а й потужним інструментом виховання свідомих громадян, здатних до відповідального ставлення до національної спадщини, активної участі в суспільному житті та збереження культурної ідентичності. У процесі дослідження встановлено, що більшість освітніх закладів орієнтуються на традиційні форми патріотичного виховання, які часто не забезпечують належного рівня занурення учнів у пізнання рідного краю. Анкетування учителів виявило потребу в упровадженні нових форм краєзнавчої та туристичної діяльності, які активізують мотивацію школярів і сприяють розвитку особистісного ставлення до своєї Батьківщини.

З огляду на зазначене, актуальним є вивчення тих форм туристсько-краєзнавчої діяльності, які мають доведену ефективність у вихованні національно свідомої та соціально активної особистості.

Ефективність краєзнавчо-туристичної діяльності в освітньому середовищі залежить від змісту, форм і методів її організа-

ції. Проведений аналіз літератури й освітнього досвіду дає змогу виокремити найбільш результативні форми, що сприяють не лише пізнавальному розвитку учнів, а й формуванню їхньої громадянської ідентичності.

До таких форм, насамперед, належать екскурсії історико-культурного та природничого спрямування, які забезпечують безпосередній контакт учнів з об'єктами національної спадщини, активізують емоційно-ціннісне ставлення до рідного краю (Вертель, 2019). Зокрема, екскурсії до місцевих пам'яток, музеїв, заповідників, геологічних утворень сприяють глибшому розумінню історичних процесів і формуванню особистої відповідальності за збереження природно-культурного середовища.

Шкільний туризм як форма активного відпочинку та пізнання навколишнього світу сприяє розвитку командної взаємодії, самостійності, лідерських якостей, що прямо впливає на становлення відповідального громадянина. Туристичні походи, змагання, експедиції дозволяють учням реалізувати себе в реальних умовах, навчають приймати рішення, дотримуватись правил співжиття та взаємодії.

Не менш важливою є проєктна краєзнавча діяльність, яка включає створення учнями міні-досліджень, презентацій, буклетів, відеороликів про історію, традиції, видатних людей свого населеного пункту (Кравець, 2016). Така діяльність не лише поглиблює знання, але й формує критичне мислення, навички роботи з інформацією, соціальну активність.

Гурткова робота (туристсько-краєзнавчі гуртки, секції, студії) сприяє формуванню в учнів стійкого інтересу до дослідницької та пошукової діяльності, а також забезпечує стабільність і системність процесу виховання (Попович, 2015). Участь у гуртках допомагає учням не лише засвоювати знання, а й формувати ціннісні орієнтири, залучатися до соціально значущих дій.

Визначення ефективних форм краєзнавчо-туристичної діяльності актуалізує потребу в ґрунтовному методичному забезпеченні їх реалізації в освітньому процесі. Для досягнення виховної мети, зокрема формування громадянської ідентичності, важливо не лише обрати результативні форми, а й правильно організувати їх з урахуванням педагогічних принципів, вікових особливостей учнів і сучасних освітніх підходів.

Ефективна організація краєзнавчо-туристичної діяльності в закладах освіти потребує чіткого методичного забезпечення, яке має враховувати вікові особливості учнів, регіональний компонент, міжпред-

метні зв'язки, а також сучасні освітні технології.

У працях О. Колотухи та Є. Онищенко (2016), Н. Кравець (2016), І. Мельника (2023), Г. Попович (2015), А. Дудорової (2014) подано комплексні підходи до методики організації туристсько-краєзнавчої роботи в умовах середньої школи. Автори акцентують увагу на необхідності системності та послідовності в організації заходів, що охоплюють як урочну, так і позаурочну діяльність.

Серед ключових методичних принципів організації краєзнавчо-туристичної роботи виокремлюють: принцип регіоналізації змісту освіти, що передбачає орієнтацію на вивчення об'єктів, явищ і подій, пов'язаних із конкретною місцевістю (Чернов, 2018); інтегративний підхід, який поєднує знання з історії, географії, біології, літератури в межах краєзнавчої тематики (Поліщук, 2017); діяльнісний підхід, що спрямовує учнів на практичну взаємодію з навколишнім середовищем – участь у походах, екскурсіях, проєктах (Вертель, 2019); особистісно-орієнтований підхід, який враховує інтереси учнів, мотивуючи їх до самостійного пізнання та пошукової роботи (Дудорова, 2014).

Методичні рекомендації містять інформацію про підготовку туристичних маршрутів, створення картосхем, фотозвітів, польових щоденників, а також інтеграцію цієї діяльності в тематичні тижні, предметні дні, науково-практичні конференції. Етапність реалізації (від підготовчого до узагальнювального) дозволяє учням краще усвідомити значущість власної діяльності та пов'язати її з конкретними результатами.

Особливу увагу слід приділяти професійній підготовці майбутніх учителів. Вони мають володіти не лише предметними знаннями, а й методиками фасилітації, командної взаємодії, проєктної роботи, критичного мислення. Як зазначає І. Мельник (2023), високий рівень готовності учителя до реалізації краєзнавчо-туристичної діяльності є визначальним чинником її ефективності.

Проаналізовані методичні засади створюють підґрунтя для якісної реалізації краєзнавчо-туристичної діяльності у закладах освіти. Проте не менш важливим є усвідомлення її виховного потенціалу – тієї ціннісної основи, яка забезпечує формування громадянської ідентичності не лише на рівні знань, а й на рівні переконань і особистісних якостей здобувачів освіти.

Краєзнавчо-туристична діяльність у закладах освіти виконує важливу виховну функцію, що виходить далеко за межі пі-

знавального компонента. Вона формує у здобувачів освіти національну самосвідомість, патріотизм, шанобливе ставлення до культурної та природної спадщини, сприяє розвитку громадянської активності й відповідальності.

Досвід реалізації туристсько-краєзнавчої роботи в середніх школах засвідчує її здатність позитивно впливати на формування системи цінностей учнів, зокрема таких як любов до Батьківщини, готовність до захисту національних інтересів, повага до історії та героїв рідного краю (Шоробура, 2012; Бевз, 2014). Ці якості є фундаментом громадянської ідентичності, яка формується не лише через засвоєння знань, а й через особистісне переживання, емоційну включеність та практичну дію.

Участь у туристичних походах, краєзнавчих експедиціях, польових дослідженнях розвиває в учнів такі важливі якості, як самостійність, відповідальність, уміння працювати в команді, комунікабельність, здатність долати труднощі. Це дозволяє розвивати одночасно як soft skills (співпраця, лідерство, критичне мислення), так і певні hard skills, пов'язані з навичками дослідження, орієнтування на місцевості, організації роботи в польових умовах.

Крім того, краєзнавчо-туристична діяльність створює можливості для формування зв'язків між поколіннями, оскільки значна частина таких заходів реалізується у співпраці з батьками, громадськими організаціями, місцевими активістами, працівниками музеїв, бібліотек, заповідників. Це забезпечує соціальну інтеграцію учнів у життя громади й формує усвідомлення своєї ролі як активного громадянина.

Виховний ефект краєзнавчо-туристичної роботи значно зростає, якщо вона реалізується в межах довготривалих проєктів, має конкретну мету, передбачає участь учнів на всіх етапах – від планування до презентації результатів (Синельников, 2018). Саме така діяльність сприяє особистісному зростанню здобувача освіти, формуванню в нього активної життєвої позиції та свідомого ставлення до соціального простору, в якому він живе.

На основі аналізу освітніх практик було встановлено, що ефективна реалізація краєзнавчо-туристичної діяльності залежить від інституційних умов, які створюються в закладах освіти. Зокрема, високі результати демонструють ті школи, в яких адміністрація активно підтримує відповідні ініціативи, забезпечує кадровий та матеріально-технічний супровід, а також інтегрує краєзнавчий компонент у загальну стратегію розвитку закладу.

Було виявлено, що наявність цілісного підходу до організації цієї діяльності (від планування до рефлексії результатів) позитивно впливає на рівень зацікавленості учнів та їхню громадянську активність. Зокрема, у середніх школах, у яких функціонують гуртки, клуби, інтегровані проєкти з краєзнавства та туризму, спостерігається підвищення мотивації, зростання рівня самоідентифікації з місцевою громадою, що є маркером розвитку громадянської ідентичності.

Також було виявлено, що залучення місцевих інституцій – музеїв, бібліотек, громадських організацій, закладів культури до реалізації краєзнавчо-туристичних проєктів створює умови для соціалізації учнів, формує міжпоколінні зв'язки та забезпечує безперервність виховного процесу. Ці аспекти мають особливе значення для формування ціннісних орієнтацій молоді на основі національних і регіональних традицій.

Водночас встановлено, що відсутність інституційної підтримки, фрагментарність або формальний підхід до організації краєзнавчої діяльності суттєво знижує її виховний ефект. У таких умовах, навіть добре продумані заходи не досягають стратегічної мети – формування сталих громадянських установок і активної позиції учнів у соціумі.

З огляду на виявлену залежність результативності краєзнавчо-туристичної діяльності від інституційних умов, постає потреба в окресленні перспектив її подальшого розвитку. Це дозволить не лише розширити сферу її впровадження, а й посилити її вплив на формування громадянської ідентичності здобувачів освіти в умовах трансформації сучасної школи.

На основі аналізу сучасних освітніх тенденцій та результатів впровадження краєзнавчо-туристичної діяльності в середніх школах можна окреслити низку перспектив щодо її подальшого розвитку як ефективного інструменту формування громадянської ідентичності.

По-перше, перспективним є розширення змістового наповнення краєзнавчих програм, з урахуванням регіональних особливостей, історико-культурного контексту та локальних видатних особистостей. Такий підхід забезпечує учням можливість ототожнювати себе з конкретним соціокультурним простором, що позитивно впливає на розвиток відчуття приналежності до своєї країни.

По-друге, ефективним напрямом є цифровізація краєзнавчо-туристичної діяльності.

Застосування цифрових мап, віртуальних екскурсій, онлайн-марафонів, QR-маркування історичних об'єктів дозволяє зробити діяльність більш доступною, сучасною та інтерактивною. Це також відповідає запитам покоління учнів, що навчається у цифровому середовищі.

По-третє, перспективним є впровадження міждисциплінарних проєктів з краєзнавства, у межах яких поєднуються історія, географія, біологія, література, мистецтво. Така форма сприяє формуванню комплексних компетентностей, підвищує мотивацію учнів і стимулює критичне мислення.

Крім того, доцільним є розширення мережі позашкільних установ туристсько-краєзнавчого спрямування та інтеграція їх діяльності з формальною освітою. Це дозволить охопити більше коло учнів і забезпечити безперервність у формуванні цінностей громадянськості.

Також перспективною є системна підготовка майбутніх вчителів, здатних ефективно реалізовувати виховний потенціал краєзнавства й туризму. Це передбачає оновлення змісту фахової підготовки, підвищення кваліфікації, створення методичних центрів та платформ для обміну досвідом.

Отже, впровадження краєзнавчо-туристичної діяльності в оновлених формах і з урахуванням сучасних освітніх викликів може стати ефективним засобом формування громадянської ідентичності здобувачів освіти. За умови належної підтримки державної освітньої політики, громадських ініціатив та професійної педагогічної спільноти, цей напрям має перспективу для подальшого розвитку й інтеграції в освітній процес.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтвердило, що краєзнавчо-туристична діяльність у закладах освіти має значний потенціал як інструмент формування громадянської ідентичності здобувачів освіти. Аналіз теоретичних джерел і освітніх практик дозволив виокремити найбільш ефективні форми цієї діяльності – екскурсії, походи, дослідницькі проєкти, гурткову роботу, які сприяють не лише пізнавальному розвитку, а й формуванню ціннісних орієнтацій, соціальної відповідальності, патріотизму учнів.

З'ясовано, що результативність такої діяльності залежить від низки чинників, зокрема від методичного супроводу, рівня педагогічної підготовки, залучення місцевих ресурсів, а також наявності сприятливих інституційних умов у закладах освіти. Акцент на системному впровадженні краєзнавчо-туристичної роботи та її інтеграції в

освітній процес дозволяє забезпечити стійкий виховний ефект.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в емпіричному вивченні динаміки формування громадянської ідентичності учнів під впливом різних форматів туристсько-краєзнавчої діяльності. Також доцільно розробити моделі інтеграції цієї діяльності у формальну, неформальну та інформальну освіту, що відповідає сучасним вимогам до формування компетентнісного випускника Нової української школи.

Список бібліографічних посилань

- Бевз, 2014 – Бевз, Т. (2014). Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 3(71): 236–246.
- Вертель, 2019 – Вертель, В.В. (2019). Геологічні екскурсії як ефективний засіб розвитку пізнавальної компетентності вихованців закладу позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого спрямування. *Наукові записки СумДПУ імені А.С.Макаренка. Географічні науки*, 10: 137–147.
- Дудорова, 2014 – Дудорова, Л.Ю. (2014). Формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму (теоретико-методичний аспект): монографія. Вінниця: Нілан-ЛТД. 424 с.
- Жаровська, 2022 – Жаровська, О. (2022). Національна ідентичність як складова громадянської культури студентської молоді. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2: 182–190.
- Колотуха, Онищенко, 2016 – Колотуха, О.В., Онищенко, С.В. (2016). Навчально-методичний комплекс курсу «Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи». Кропивницький: Піскова М.А. 32 с.
- Кравець, 2016 – Кравець, Н.В. (2016). Краєзнавча робота в контексті навчально-виховної діяльності сучасного закладу освіти: методичний посібник. Дубно. 156 с.
- Матужкова, 2014 – Матужкова, О.П. (2014). Ідентичність як структура. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*, 164: 15–19.
- Мельник, 2023 – Мельник, І.Г. (2023). Туристично-краєзнавча робота в школі: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої педагогічної освіти). Полтава: Вид-во «АНУ імені Тараса Шевченка». 95 с.
- Попович, 2015 – Попович, Г.А. (2015). Методика формування краєзнавчо-туристичних знань у майбутніх учителів географії: дис. ... канд. пед. наук. Полтава. 254 с.
- Поліщук, 2017 – Поліщук, В.В. (2017). Туристсько-краєзнавча діяльність дітей в навчальних закладах освіти. *Географія*, 5–6(321–322): 10–14.
- Синельников, 2018 – Синельников, Р.Ю. (2018). Соціально-психологічна програма формування громадянської ідентичності української молоді «Громадянська ідентичність: цілі, ресурси та смисли». *Актуальні проблеми психології*, 1(50): 64–69.
- Толочко, 2023 – Толочко, С. (2023). Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. *Advanced Linguistics*, 11: 181–191. Doi: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277433>.
- Чернов, 2018 – Чернов, Б.О. (2018). Географічне краєзнавство: теоретико-методологічна сутність. *Український географічний журнал*, 1(101): 63–68.
- Шоробура, 2012 – Шоробура, І.М. (2012). Туристсько-краєзнавча робота у сучасній школі: виклики сьогодення. *Педагогічний дискурс*, 11: 357–360.

References

- Bevz, T. (2014). Peculiarities of the formation of civic identity in modern Ukraine. *Scientific notes of the Institute of Political and Ethno-National Research named after I. F. Kuras NAS of Ukraine*, 3(71): 236–246 [in Ukr.].
- Vertel, V.V. (2019). Geological excursions as an effective means of developing cognitive competence of students of an out-of-school educational institution of tourism and local history. *Scientific notes of the Sumy State Polytechnic Institute named after A.S. Makarenko. Geographical Sciences*, 10: 137–147 [in Ukr.].
- Dudorova, L.Yu. (2014). Formation of readiness of future teachers to organize school tourism (theoretical and methodological aspect): monograph. Vinnytsia: Nilan-LTD. 424 p. [in Ukr.].
- Zharovska, O. (2022). National identity as a component of the civic culture of student youth. *Collection of scientific papers of the Uman State Pedagogical University*, 2: 182–190 [in Ukr.].
- Kolotukha, O.V., Onyshchenko, E.V. (2016). Educational and methodological complex of the course "Methodology of organizing local history and tourism work". Kropyvnytskyi: Publisher Piskova M.A. 32 p. [in Ukr.].
- Kravets, N.V. (2016). Local history work in the context of educational activities of a modern educational institution: a methodological manual. Dubno. 156 p.
- Matuzkova, O.P. (2014). Identity as a structure. *Scientific notes of the NaUKMA. Philological sciences*, 164: 15–19 [in Ukr.].
- Melnyk, I. G. (2023). Tourist and local history work at school: a teaching and methodological manual (for applicants for higher pedagogical education). Poltava: Publishing house "LNU named after Taras Shevchenko". 95 p. [in Ukr.].
- Popovych, G.L. (2015). Methodology for the formation of local history and tourism knowledge in future geography teachers: Theses of Ph.D dissertation in Pedagogy. Poltava. 254 p. [in Ukr.].
- Polishchuk, V.V. (2017). Tourist and local history activities of children in educational institutions. *Geography*, 5–6(321–322): 10–14 [in Ukr.].
- Synelnikov, R.Yu. (2018). Socio-psychological program for the formation of civic identity of Ukrainian youth "Civic identity: goals, resources and meanings". *Current Problems of Psychology*, 1(50): 64–69 [in Ukr.].
- Tolochko, S. (2023). Civic identity of the individual: the relevance of formation and identification in modern Ukraine. *Advanced Linguistics*, 11: 181–191. Doi: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277433> [in Ukr.].
- Chernov, B.O. (2018). Geographical local history: theoretical and methodological essence. *Ukrainian Geographical Journal*, 1(101): 63–68 [in Ukr.].
- Shorobura, I.M. (2012). Tourist and local history work in a modern school: challenges of the present. *Pedagogical Discourse*, 11: 357–360 [in Ukr.].

BRASLAVSKA Oksana

Doctor Sciences of Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Geography and Tourism,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University;
Professor of the Department of Geography and Tourism,
Ferenc Racoczi II Transcarpathian Hungarian University

FORMATION OF CIVIC IDENTITY OF LEARNERS BY MEANS OF LOCAL HISTORY AND TOURISM ACTIVITIES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary. The article highlights the issue of forming civic identity in the context of the modern transformation of the educational environment of Ukraine. Local history and tourism activities are considered as an effective means of educating a socially active, patriotic personality capable of realizing one's own belonging to the national community.

Scientific approaches to interpreting the concepts of "civic identity", "local history activities", "tourism education", "competence approach" are analyzed. Effective forms of local history and tourism activities in the educational process are identified: educational and research projects, excursions, tourist trips, work in circles, cooperation with museums, public organizations. It is substantiated that such forms contribute not only to the deepening of knowledge about the native land, but also to the emotional and value-based assimilation of the experience of belonging to the national community.

It is emphasized that civic identity is a complex and dynamic phenomenon that is formed under the influence of educational practices, cultural factors and the personal experience of the student. The article determines that local history and tourism activities create favorable conditions for combining the cognitive, emotional and behavioral components of civic identity.

The analysis of literary sources allowed us to identify the most effective forms of tourist and local history work,

including: educational and research projects, school museums, integrated lessons, local history expeditions, tourist competitions, participation in the work of clubs. It was established that these forms of activity enable students to better understand the cultural and historical heritage of their native land, to form a stable system of values, skills of social interaction and civic activity.

Particular attention is paid to the methodological principles of organizing the activity, as well as to factors that influence its effectiveness, in particular the level of training of pedagogical personnel, the involvement of local resources, and support from the community. It was concluded that local history and tourism activities integrated into the educational process are an important factor in the formation of the civic identity of students.

Prospects for further research include the development of models of systemic interaction between educational institutions, the parent community and public organizations in the field of civic education.

Keywords: civic identity; local history and tourism activities; educational institution; education; school tourism; educational environment; applicants.

Одержано редакцією 20.10.2025
Прийнято до публікації 06.11.2025